

Ганна Коваль

завідувач кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, д.держ.упр., професор
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-5317-6876>

Юлія Попіль

аспірант кафедри управління та адміністрування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

**ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ**

У статті розкривається суть державного управління освітою та окреслюються основні проблеми державного управління в системі якості вищої освіти в умовах модернізації. Висвітлено необхідність розробки управлінського інструментарію держави щодо суттєвого оновлення підходів до структури і змісту освітнього процесу. Запропоновано шляхи удосконалення розвитку вищої освіти за допомогою ефективної організації державного управління в цій галузі.

Ключові слова: державне управління; державне управління вищою освітою; вища освіта; якість освіти; реформування вищої освіти; модернізація освіти.

Anna Koval

Head of the Humanitarian Disciplines and Social Work Department
Lviv State University of Life Safety, Doctor in Public Administration, Full Professor

Yuliia Popil

PhD student of the Management and Administration Department
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

**STATE GOVERNANCE OF HIGHER EDUCATION QUALITY OF UKRAINE
IN MODERNIZATION CONDITIONS: PROBLEMS AND WAYS OF IMPROVEMENT**

The article describes the essence of public administration in education and outlines the main problems of public administration in the quality system of higher education in the context of modernization. The necessity of development of management tools of the state for significant updating of approaches to the structure and content of the educational process is highlighted. Ways to improve the development of higher education through effective organization of public administration in this field are suggested.

Key words: public administration; public administration of higher education; higher education; quality of education; reform of higher education; modernization of education.

Постановка проблеми

Освіта відіграє все більшу роль у розвитку сучасних суспільств, забезпечуючи прогрес у соціальній, економічній та культурній сферах. Глобальні виклики ХХІ ст. поставили національну систему освіти перед необхідністю формування нової освітньої парадигми, що відбиває реалії постіндустріального суспільства. Так як освіта відіграє вагомую роль у розвитку сучасного суспільства, то вона разом з тим повинна й забезпечити прогрес у соціальній, економічній та культурній сферах. Однією з головних тенденцій розвитку освіти в світі є підвищення її якості. З усією очевидністю це вимагає розширення масштабів і зростання рівня освіти, поліпшення якості підготовки фахівців, а головне – розвитку самої людини, її творчих здібностей. Відповідно до запитів часу відбуваються кардинальні реформуючі процеси в системі управління якістю освіти. Нині Україна робить впевнені кроки до розбудови системи забезпечення якості освіти, щоб сформувати довіру суспільства до навчальних закладів, органів управління освітою та

гарантувати високий рівень якості навчання у школі і закладах вищої освіти.

Вища освіта, як і освіта в цілому – це складний системний об'єкт, як із погляду своєї внутрішньої структури, так і з позицій взаємодії з іншими системами, що утворюють соціальну сферу. Встановлено, вища освіта набуває системні властивості у взаємодії з державною владою, яка ініціює реформи, визначає мету, задачі та стратегію розвитку вищої освіти. Зміна парадигми управління в напрямку відкритості, самоорганізації освітніх процесів обумовлює необхідність переосмислення вже існуючих і встановлення нових функцій державного управління, які з такими характеристиками, як взаємозв'язок, циклічність, логічність, контроль набувають рис відкритості, демократичності, децентралізації, гуманізації.

Модернізація та реформування вищої освіти в Україні є актуальними завданнями на шляху до інноваційного, європейського розвитку українського су-

© Коваль Г. В., Попіль Ю. П., 2021.

спільства, підвищення ролі вищої освіти у формуванні освіченого молодого покоління. Модернізація вищої освіти – це система творення майбутнього інтелектуального розвитку України, це – майбутнє не тільки окремого фахівця, випускника закладу вищої освіти, а й держави загалом. Вища школа має стати головним інститутом трансляції культури, акумулювання та передачі інтелектуального потенціалу суспільства, фундаментом людського розвитку, гарантом духовного та культурного прогресу суспільства [1].

Проблема якості вищої освіти в Україні сьогодні набуває важливого ідеологічного, соціального та економічного значення. Пріоритетність даного питання зумовлюється наступними об'єктивними чинниками: по-перше, від якості людських ресурсів залежить рівень розвитку країни та її глобальної економічної конкурентоспроможності; по-друге, якість освіти набуває все більшого значення в забезпеченні конкурентоспроможності випускників вищої школи на ринку праці [3]. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. зазначено: «Підвищення якісного рівня освіти має бути спрямоване на забезпечення економічного зростання країни та вирішення соціальних проблем суспільства, необхідних для подальшого навчання і розвитку особистості. Якісна освіта є необхідною умовою для забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства» [8]. Отже, якість сучасної вищої освіти тісно пов'язана із економічним зростанням країни, політичною стабільністю й демократичними перетвореннями в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питанням державного управління якістю освіти в Україні присвячено праці багатьох науковців, зокрема: Н. Батечко, С. Домбровська, Ю. Кальниш, Г. Коваль, В. Крижко, Т. Кристопчук, С. Крисюк, І. Сікорська, С. Шевченко та ін. Модернізація вищої освіти України, як об'єкта державного управління, є предметом досліджень таких вчених, як: М. Ажажа, С. Бабій, І. Бацуровська, К. Ващенко, В. Воротін, Ю. Ковбасюк, В. Кравець, В. Лукашук тощо. Слід відмітити, що всі їх дослідження загалом сходяться до висновку про те, що процеси модернізації та євроінтеграції у сфері вищої освіти стали реальністю та спонукають до структурної перебудови як самої системи вищої освіти, так і механізмів державного управління нею.

За визначенням С. Крисюка, державне управління освітою – це окрема галузь державного управління, яка забезпечує планомірний вплив на освітню сферу, що ґрунтується на законах та інших нормативних актах, і спрямована на розвиток цієї цілісної системи [5].

В. Крижко вважає, що державне управління вищою освітою має свою специфіку, тобто сукупність особливих якостей, ознак, які притаманні лише цій сфері. Специфіка управління освітою полягає в особливостях предмету (суб'єкта управління, тобто керівника закладу (установи) освіти), продукту праці (інформації про навчально-виховний процес), знарядь праці (слова, мова) та результатів діяльності менеджера освіти (рівень грамотності, вихованості та розвитку здобувачів освіти) [4].

Державне управління модернізацією вищої освіти, як зазначає М. Ажажа, повинно поєднувати такі напрями: стратегічні (орієнтовані на довготривалу перспек-

тиву, прискорення інтеграції вітчизняної освіти в міжнародний освітній простір, забезпечення формування віртуально-дистанційної парадигми освіти, розробку науково обґрунтованих освітніх стандартів тощо), оперативні (спрямовані на вирішення нагальних проблем в системі вищої освіти, в тому числі покращення фінансового забезпечення освітньої галузі) та трансформаційні (націлені на підвищення якості освітнього процесу через його модернізацію та інтенсифікацію, гуманізацію та гуманітаризацію навчання, перехід парадигми освіти від традиційної до особистісно-орієнтованої, людино-центричної) [2].

Державне управління має в своєму арсеналі механізми соціального захисту, що здатні забезпечувати дотримання гарантій доступу до якісної вищої освіти на засадах реалізації основного принципу вищої освіти як суспільного блага.

Мета

Метою статті є аналіз механізмів державного управління якістю вищої освіти в Україні в умовах модернізації; окреслення основних проблем регулювання вищої освіти; висвітлення шляхів удосконалення розвитку вищої освіти за допомогою ефективної організації державного управління в галузі освіти.

Виклад основного матеріалу

Упровадження європейських стандартів якості освіти у закладах вищої освіти України повинно сприяти конкурентоспроможності та працевлаштуванню випускників як першочергового завдання у подоланні дисбалансу на ринку праці та економічної нестабільності в цілому. Модернізація системи освіти України, наближення її до європейських стандартів передбачає розвиток державно-громадської моделі управління освітою. Реформування нині існуючої системи державного управління освітою має відбуватися в комплексі з реформою публічної адміністрації в Україні [6].

Одним із пріоритетних напрямів державної політики в галузі вищої освіти є модернізація управління, пошук нових, відкритих і демократичних моделей управління галуззю. На цьому наголошується в Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») та Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті. Пріоритетними напрямками діяльності освітянських управлінських структур сьогодні й на перспективу має стати захист системи освіти в умовах становлення ринкових відносин і забезпечення її розвитку з урахуванням кардинальних змін організаційно-економічних, правових, соціально-психологічних відносин, що склалися як у ній, так і в суспільстві в цілому [3; 7].

Освіта має стати стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету й конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. Згідно із Національною доктриною розвитку освіти у XXI ст. нова модель і система управління сферою освіти мають бути відкритими і демократичними, враховувати громадську думку. Модернізація управління освітою передбачає:

- оптимізацію державних управлінських структур, децентралізацію управління;
- перерозподіл функцій та повноважень між центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та навчальними закладами;

- поєднання державного і громадського контролю;
- запровадження нової етики управлінської діяльності, що базується на принципах взаємоповаги, позитивної мотивації;
- прозорість розроблення, експертизи, апробації та затвердження нормативно-правових документів;
- створення систем моніторингу ефективності управлінських рішень, їх впливу на якість освітніх послуг на всіх рівнях;
- організацію експериментальної перевірки та експертизи освітніх інновацій; демократизацію процедури призначення керівників навчальних закладів, їх атестації;
- впровадження новітніх інформаційно-управлінських і комп'ютерних технологій;
- удосконалення механізму ліцензування, атестації та акредитації навчальних закладів; підвищення компетентності управлінців усіх рівнів;
- широке залучення до управлінської діяльності талановитої молоді, жінок, виховання лідерів у сфері освіти [7].

Поступове входження України до європейського освітнього простору висуває перед державою завдання з удосконалення управлінської вертикалі і структури органів виконавчої влади на місцях, проведення заходів щодо забезпечення збалансованості повноважень і відповідальності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в наданні освітніх послуг.

Розвиток вищої освіти в незалежній Україні в контексті євроінтеграції на етапі формування нової моделі державного управління ґрунтується на накопиченому з радянських часів певному досвіді та низці нових законів і законопроектів у галузі освіти. Дослідження проблем державного управління вищою освітою та діючого законодавства в контексті європейського вибору свідчить про те, що в Україні створена міцна законодавча база, що забезпечує розвиток національної вищої освіти згідно сучасним вимогам. Однак, в ході реалізації реформи була виявлена наявність певних недоліків у нормативно-правовому забезпеченні виконання стратегічних завдань щодо реформування вищої освіти, піднесення її на рівень досягнень розвинутих країн світу та її інтеграція у міжнародне науково-освітнє співтовариство [9].

Відповідно до стратегічних завдань і пріоритетних напрямів оновлення освітньої системи України було окреслено основні шляхи реформування вищої освіти: розроблення та впровадження науково обґрунтованої методики визначення перспективної потреби держави у фахівцях з різним рівнем кваліфікації, визначення обсягів їхньої підготовки у закладах вищої освіти (ЗВО); розроблення та впровадження аналітичних, статистичних, імітаційних, ситуаційних моделей прогнозування обсягів підготовки фахівців з урахуванням розвитку галузей господарства та особливостей регіонів України; поєднання можливостей державної та недержавної системи вищої освіти для підготовки фахівців різних спеціальностей з урахуванням запитів окремих регіонів; удосконалення системи комплектування контингенту здобувачів вищої освіти ЗВО; визначення напрямів базової вищої освіти та відповідних спеціальностей за кваліфікаційними рівнями; оптимізація мережі ЗВО на основі наукового аналізу схеми їх розміщення; ви-

значення місця та змісту університетської освіти, перетворення університетів у провідні національні освітні, наукові, культурні і методичні центри; створення навчально-наукових комплексів (університет, інститут, коледж, технікум, професійне училище тощо), міжнародних університетів у їхньому складі; регіональних і галузевих університетів; створення в Україні спільних з іншими державами ЗВО, розширення практики обміну педагогічними працівниками з провідними зарубіжними ЗВО; використання ЗВО інших країн для здобуття вищої освіти громадянами України; організація комплексних наукових досліджень з проблем вищої освіти; забезпечення міжнародного визнання дипломів ЗВО України; розроблення системи діагностики якості освіти та системи тестів для визначення відповідності рівня освіти державним стандартам; акредитація ЗВО усіх рівнів та форм власності [3].

Висновки

Аналіз основних державних документів з питань управління освітою свідчить, що в сучасних умовах розвитку незалежної України суттєво змінюється роль держави: вона стає демократичним регулятором суспільних відносин, гарантом і захисником інтересів і прав кожного громадянина. Головними її функціями стають регулюючі та захисні, що базуються на принципі: держава для людини, а не людина для держави.

Разом з тим освіта поступово перестає відігравати роль важливої продуктивної сили суспільства - рушійної сили прогресивного розвитку країни. Держава не розробила відповідні механізми і не робить практичних кроків щодо залучення системи освіти з її науковим і кадровим потенціалом до вирішення найактуальніших питань розвитку економіки. Майже втрачено зв'язки освітян з промисловими підприємствами, установами, яких практично перестали цікавити питання підготовки нових кадрів і підтримки цієї діяльності. Відсутні нормативні акти, які б сприяли заохоченню підприємців до інвестицій в освіту.

В нашому випадку, слід констатувати, що для державного управління вищою освітою поки що характерний малоефективний розподіл функцій між різними суб'єктами управлінського процесу. Важливим є й те, що в управлінській системі не налагоджений постійний зворотний зв'язок із суспільством. Тому на сьогодні спостерігається в цілому монопольне ставлення держави до управління освітою, що не сприяє розвитку демократичних відносин в освітній галузі та не створює належних умов для участі громадськості в управлінні освітою.

Управлінський інструментарій щодо процесу модернізації вищої освіти України має бути спрямованим на вирішення основних завдань, а саме: підвищення якості підготовки майбутніх фахівців з урахуванням потреб сучасного ринку праці; оптимізація використання ресурсів, наданих освіті державою; розвиток автономії та ініціативи закладів вищої освіти при посиленні централізованого управління; удосконалення державного регулювання модернізацією вищої освіти.

Державне управління процесу модернізації вищої освіти України передбачає контроль за моделюванням і створенням нових освітніх стратегій щодо оновлення й осучаснення освітнього середовища здобувачів вищої освіти, прийняття управлінських рішень з боку

органів державної влади щодо наближення системи освіти України до світових освітніх стандартів.

Література.

1. Ажажа М. А. Державне регулювання процесу модернізації вищої освіти України в умовах глобалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 19. С. 79–83.
2. Ажажа М. А. Напрями державного управління модернізацією освіти в контексті євроінтеграції України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 94–99.
3. Державна національна програма «Освіта: Україна XXI століття». Київ: Райдуга, 1994. 62 с.
4. Крижко В. В. Теорія та практика менеджменту в освіті: навч. посіб. Київ: Освіта України, 2005. 256 с.
5. Крисюк С. В. Державне управління освітою. Київ: НАДУ, 2009. Розд. 3.
6. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України: наук. доп. / Авт. кол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін.; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. Київ: НАДУ, 2013. 120 с.
7. Національна доктрина розвитку освіти. Київ: Парламент, вид-во, 2004. С. 279–294.
8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: <http://www.mon.gov.ua/>.
9. Сікорська І. М. Удосконалення державного управління вищою освітою в контексті європейської інтеграції: автореф. дис... канд. наук з держ. упр. Донецьк, 2006. 21 с.

References.

1. Azhazha M. A. Derzhavne rehuliuivannia protsesu modernizatsii vyshchoi osvity Ukrainy v umovakh hlobalizatsii. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2018. № 19. S. 79–83.
2. Azhazha M. A. Napriamy derzhavnoho upravlinnia modernizatsiieiu osvity v konteksti yevrointehratsii Ukrainy. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2018. № 20. S. 94–99.
3. Derzhavna natsionalna prohrama «Osvita: Ukraina XXI stolittia». Kyiv: Raiduha, 1994. 62 s.
4. Kryzhko V. V. Teoriia ta praktyka menedzhmentu v osviti: navch. posib. Kyiv: Osvita Ukrainy, 2005. 256 s.
5. Krysiuk S. V. Derzhavne upravlinnia osvitoiu. Kyiv: NADU, 2009. Rozd. 3.
6. Modernizatsiia derzhavnoho upravlinnia ta yevropeiska intehratsiia Ukrainy: nauk. dop. / Avt. kol.: Yu. V. Kovbasiuk, K. O. Vashchenko, Yu. P. Surmin ta in.; za zah. red. d-ra nauk z derzh. upr., prof. Yu. V. Kovbasiuka. Kyiv: NADU, 2013. 120 s.
7. Natsionalna doktryna rozvytku osvity. Kyiv: Parlament, vyd-vo, 2004. S. 279–294.
8. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2021 roky. URL: <http://www.mon.gov.ua/>.
9. Sikorska I. M. Udoskonalennia derzhavnoho upravlinnia vyshchoiu osvitoiu v konteksti yevropeiskoi intehratsii: avtoref. dys... kand. nauk z derzh. upr. Donetsk, 2006. 21 c.